

Dokument nr. 8:66

(2001-2002)

Forslag fra stortingsrepresentantene Øystein Hedstrøm, Harald T. Nesvik og Lødve Solholm om at det skal fremmes nødvendige lovendringer slik at vin og sterkøl kan selges i dagligvareforretninger og i spesialforretninger

Til Stortinget

Bakgrunn

I Norge er eneretten til salg av vin og øl med høyere alkoholinnhold enn 4,75 volumprosent alkohol (sterkøl) lagt til AS Vinmonopolet. Forslagsstillerne foreslår i dette dokumentet at AS Vinmonopolets enerett til slikt salg skal opphøre slik at også andre aktører kan etablere seg i denne bransjen og foreta salg av alkoholholdige drikkevarer direkte til forbrukerne. Etter forslagsstillernes oppfatning har den nåværende ordningen med monopol innenfor alkoholomsetningen i Norge en rekke uheldige konsekvenser i tillegg til at den norske vinmonopolordningen er en særordning som Norge er nesten helt alene om å ha i Europa. Ordningen bør derfor justeres og det bør bli fri omsetning av vin og sterkøl på lik linje med omsetningen av andre varer i samfunnet.

Vinmonopolet i Norge

I alkoholloven § 3-1 er AS Vinmonopolet gitt enerett til salg av vin og sterkøl. I Vinmonopolets siste årsberetning fremgår det at i løpet av 2000 ble ni utsalg åpnet slik at Vinmonopolet ved inngangen til 2001 hadde 140 utsalg i drift, fordelt på 101 kommuner. I henhold til vedtak fattet i 1998 av Sosial- og helsedepartementet fortsetter Vinmonopolet å øke antall utsalg for å nå målsettingen med 163 utsalg innen utgangen av 2002. I den senere tid er det også blitt innført en prøveordning med selvbetjente vinmonopol på enkelte utsalgssteder. Antall salgssteder for middels sterk øl var 4 413. Vinmonopolet har inngått en avtale med Posten om forsendelse av bestillingsvarer.

Konsekvenser av vinmonopolordningen

I Norge er vinmonopolordningen innført av alkoholpolitiske grunner. Ordningen ble innført fordi man var av den oppfatning at ved å innføre statlige utsalg av alkohol kunne man fullt og helt kontrollere

omsetningen av alkohol i tillegg til at prisen på varen kan holdes på det nivået som statlige myndigheter synes er fornuftig.

Denne målsettingen har vist seg å slå kraftig feil ved at det i tillegg til AS Vinmonopolet har åpnet seg andre omsetningskanaler for brennevin og vin, slik at AS Vinmonopolet nå kun har en liten del av omsetningen av det totale forbruket av brennevin og vin i Norge. Det er kjent for de fleste at det i deler av landet foregår en betydelig hjemmebrenning av en type brennevin som de fleste er enige om er sterkt helseskadelig. Ved å tillate salg av vin og sterkøl i dagligvareforretninger og spesialforretninger vil hjemmebrenning og smugling av brennevin kunne reduseres betydelig. I tillegg gjør den norske vinmonopolordningen det meget attraktivt å smugle brennevin og vin til Norge, noe som gjør at mange kriminelle bander tjener store summer på illegal alkoholomsetning. Det er derfor sterkt beklagelig at den offentlige alkoholpolitikken skal legge til rette for at kriminelle skal tjene seg rike på å smugle brennevin og vin til Norge, midler som benyttes til å finansiere disses øvrige aktiviteter. Det er i dag ingen tvil om at høye avgifter og sterkt restriktive inngrep som vinmonopolordningen representerer skaper betydelig kriminalitet. Dette har sammenheng med at restriksjonene vil øke prisene på slike varer fordi det oppstår en kunstig knapphet. Høye priser og lav tilgjengelighet vil skape store tjenestemuligheter for personer som er villige til å begå lovbrudd for eksempel gjennom ulovlig produksjon, tyveri, smugling og ulovlig omsetning av alkohol. Slike svarte markeder for alkoholomsetning frister til lovbrudd, tiltrekker seg forbryterske elementer også fra utlandet, og danner et grunnlag for pengesterke mafiagrupperinger. Dagens vinmonopolordning fører derfor til kriminalitet, noe myndighetene burde forsøke å unngå. I Dagbladet tirsdag 23. oktober 2001 kan man lese at smuglingen av alkohol til Norge har nådd nye høyder og at det derfor

blir smuglet som aldri før. Av artikkelen fremkommer det at tollvesenet etter de første ni månedene av 2001 har beslaglagt mer enn over hele året før. Det bekreftes også at det er velorganiserte bander som står bak det meste av smuglingen. Tollvesenet opplyser om at de kun tar 10 pst. av det som kommer ulovlig over grensen. En sterkt restriktiv alkoholpolitikk med lav tilgjengelighet fører til at alkohol blir oppfattet som noe farlig, spennende og mystisk, og ikke som en vanlig forbruksvare som i likhet med andre forbruksvarer må brukes på en fornuftig måte. Vanskelig tilgjengelighet og særdeles høye priser på alkohol, vil også svekke forbrukernes kvalitetsbevissthet og motvirke en normal drikkekultur. Forslagsstillerne avviser den vanlige påstand om at økt tilgjengelighet fører til økt misbruk. Redusert tilgjengelighet fører nok til et lavere forbruk hos den som likevel bruker alkohol med måte og fornuft, men det vil ikke medføre mindre forbruk hos misbrukerne.

Endelig kan det konstateres at den særnorske ordningen med meget høye alkoholavgifter og begrenset tilgjengelighet bidrar til en betydelig handelslekkasje først og fremst til Sverige, men også til andre land. Dette er sterkt beklagelig og setter mange norske næringsdrivende i store deler av landet innenfor bl.a. dagligvarehandelen i en situasjon hvor omsetningen blir sterkt redusert. Dersom man ideelt sett kunne utvikle vinmonopolordningen og tilpasse de norske alkoholavgiftene til EU-nivå vil det kunne bidra til å styrke virksomheten til mange næringsdrivende i grensetraktene. Grensehandel har i tillegg en svært negativ miljøkonsekvens ved at mange kjører lange distanser for å kjøpe et mindre kvantum med brennevin og/eller vin.

I tillegg er det et faktum at AS Vinmonopolet har en standard og en servicegrad som ikke kan måle seg med den standard som finnes i slike forretninger i EU. AS Vinmonopolet opererer stort sett med et «salg over disk»-system som i dag ikke finnes i andre bransjer. I andre land er det også vanlig at det er egne forretninger som spesialiserer seg på salg av vin med tilhørende produkter som for eksempel ost og spesielle kjøttvarer. Dette er et tilbud som norske forbrukere ikke har tilgang til på grunn av at AS Vinmonopolet har enerett til salg av vin i Norge og at bedriften ikke er vant til å tenke kommersielt.

Fordeler ved å tillate fritt salg av vin og sterkøl

Ved å åpne opp for at også andre aktører kan etablere seg i vin- og sterkøl-markedet vil norske forbrukere få et betydelig bedre tilbud på dette området. Den illegale omsetningen vil reduseres betraktelig og derved den kriminaliteten som er knyttet til dette. I tillegg vil den betydelige grensehandelen som vi i dag har bli borte dersom også det særnorske avgiftsnivået på denne typen varer blir redusert til det som er normalt i våre naboland.

Den beste alkoholpolitikk ligger i opplysningsvirksomhet, samt appell til det enkelte menneske om å ta personlig ansvar, og samtidig oppfordre hver enkelt til en fornuftig drikkekultur. En begrenset omsetning, slik som i dag, er av erfaring ikke den rette vei å gå.

Folkemeningen

Blant folk flest i det norske samfunnet er oppfatningen at vinmonopolordningen må justeres og at det må åpnes for salg av vin og sterkøl i vanlige dagligvareforretninger. Flere undersøkelser viser dette. Bakgrunnen for dette er at svært mange oppfatter Vinmonopolets enerett til salg av vin og sterkøl som uttrykk for en statlig formynderholdning overfor folk flest. Svært mange nordmenn reiser nå mye rundt i verden, bl.a. til sydligere strøk opptil flere ganger i løpet av et år. Der opplever de en helt annen holdning fra de lokale myndighetene når det gjelder omsetningen av alkohol. I de landene er vin lett tilgjengelig i mange forskjellige forretninger uten at dette fører til synlige negative konsekvenser. Svært mange nordmenn har ved å se slike forhold innsett at den norske vinmonopolordningen er gammeldags og har et sterkt preg av formyndermentalitet innbakt i seg. AS Vinmonopolets stilling som alkoholpolitisk virkemiddel er derfor blitt betydelig svekket de senere årene. Vinmonopolets oppgave i dag er tydelig først og fremst å begrense tilgjengeligheten for voksne og lovlige måteholdsfolk. Tidligere er det blitt hevdet at nordmenn har en annen drikkekultur enn det som er vanlig i andre europeiske land og at det av den grunn har vært behov for en ordning som Vinmonopolet representerer. All utvikling i den senere tid viser at nordmenn i større grad har fått en drikkekultur lik den som er vanlig i andre land, dvs. mindre forbruk hver gang, men noe oftere inntak, for eksempel ved å drikke et par glass vin til en bedre middag. I tillegg er forbruket av brennevin redusert mens forbruket av vin øker. Dette viser at folk flest er opptatt av å endre den tidligere drikkekultur over mot en form som representerer en større grad av nytelse enn fyll. Forslagsstillerne er av den oppfatning at dersom det var avholdt en folkeavstemning i dag om å tillate salg av vin og sterkøl i dagligvareforretninger og spesialforretninger, ville et stort flertall stemt for dette. I tillegg viser dagens utvidelse av antall vinmonopolutvalg at statlige myndigheter heller ikke lenger har tro på at begrenset tilgang reduserer alkoholinntaket hos folk flest i vårt land. Utvidelsen av antall vinmonopol over hele landet viser at den tidligere politikk og selve vinmonopolordningen er fallitt. Om man ønsker å kontrollere omsetningen av alkoholholdige drikkevarer er det helt andre tiltak som må iverksettes. I dagens samfunn er det også helt andre rusmidler enn alkohol som utgjør en trussel for samfunnet og for folks helse.

Grensehandel

Norge har et betydelig problem med såkalt grensehandel hvor et stort antall innbyggere reiser til våre naboland for å kjøpe inn varer som de like gjerne kunne ha kjøpt i sitt nærområde. Fra det sentrale Østlandsområdet og andre grenseområder reiser daglig tusenvis av mennesker til Sverige for å kjøpe inn varer som kjøtt, tobakk, brennevin og vin, varer som er betydelig billigere i Sverige enn i Norge. I tillegg kjøper de med seg andre varer som det er praktisk å ta med seg når de først er ute og handler. Dette fører til at norske kjøpmenn taper en betydelig omsetning på en rekke varer på grunn av den avgiftspolitikken som føres i Norge. Ved å halvere merverdiavgiften på matvarer trodde norske myndigheter at grensehandelen ville stoppes, men dette har vist seg ikke å slå til. Snarere tvert imot øker grensehandelen fordi det fortsatt er betydelige summer å spare på å reise til Sverige og kjøpe en rekke varer. Forslagsstillerne er derfor av den oppfatning at norske myndigheter nå må ta lærdom av tidligere feilslått politikk på dette området og innføre en politikk som virkelig får slutt på grensehandelen og som også vil gi bedre tilgjengelighet og lavere priser for norske forbrukere.

Alkoholomsetningen i EU

Norge har i dag en svært stor handelslekkasje til EU-land, som vist ovenfor, først og fremst til Sverige og Danmark. I de fleste EU-land har man valgt å tillate salg av vin og sterkøl i vanlige dagligvareforretninger, men også i såkalte spesialforretninger hvor man har spesialisert seg på denne typen varer for å kunne gi et tilbud til kunder som har behov for en bedre service eller varer av en spesiell karakter. Denne ordningen for omsetning av alkoholholdige drikkevarer fungerer godt i EU og hvor dette ikke har medført synlige negative konsekvenser. I EU-landene ser folk på det som en selvfølge at de kan få kjøpt for eksempel vin i samme forretning hvor de kjøper inn en biff til dagens middag. I disse landene blir alkohol oppfattet som en vanlig dagligvare som det ikke er behov for annerledes behandling av enn andre. Prisnivået på vin og sterkøl er også betydelig lavere i EU-land enn i Norge. I løpet av den nærmeste fremtid vil EU-landene fortsette avgiftskuttene på denne typen varer og ytterligere harmonisering landene i mellom. Dette innebærer at for eksempel Sverige som har betydelig høyere priser på alkohol enn gjennomsnittet i EU, men like fullt betydelig lavere enn prisnivået i Norge, må senke alkoholavgiftene betydelig for å komme ned på det nivået som er akseptabelt i EU. Da vil forskjellen på prisen bli betydelig lavere i vårt nærområdet enn hva det er i dag. Dette vil fortsette økningen i grensehandelen mot Sverige og Danmark og ytterligere svekke inntektsgrunnlaget til handelstanden i Norge i disse områdene, for eksempel i Øst-

fold. Det er antatt at EU-kommisjonen vil legge frem lovforslag om å endre unionens system for alkohol-skatte for å få en bedre harmonisering landene i mellom og for å unngå at forbrukerne i de landene med høyest alkoholavgifter - og priser - tar med seg flasker fra lavkostlandene. Man tror at EU vil legge seg på det nivået som gjennomsnittet for avgiftene i unionen ligger på i dag. Den svenske regjeringen har derfor allerede begynt å regne med lavere skatter fra alkohol. Dette skyldes bl.a. at importkvotene for privatpersoner vil øke dramatisk i de kommende år. Fra 2004 vil innbyggere i Sverige kunne ta med seg tilnærmet ubegrenset med brennevin og vin fra andre EU-land. Dette vil selvfølgelig sette det svenske Systembolaget under et betydelig press og vil sannsynligvis medføre at det vil måtte senke sine priser helt ned på gjennomsnittlig EU-nivå for fortsatt i det hele tatt å kunne ha noen kunder. Dette vil videre påvirke den norske grensehandelen som ved en slik endring ytterligere vil medføre at grensehandelen mellom Norge og Sverige vil eksplodere.

Konklusjon

Som vist i det ovenstående er det svært mange hensyn som taler sterkt for at det nå åpnes for at vin og sterkøl kan selges i vanlige dagligvareforretninger eller i spesialforretninger, og ikke kun igjennom AS Vinmonopolets utsalg slik som i dag. En slik endring vil bety at også Norge tilpasser seg den verden som er rundt oss, og at nordmenn får det samme tilbudet her hjemme som det de er vant til fra sine mange reiser i utlandet. Forslagsstillerne er av den oppfatning at det er særdeles viktig at Stortinget vektlegger at folk flest ønsker en liberalisering på dette området. I tillegg må det gis betydelig vekt at en slik åpning vil gi folk over hele landet et langt bedre tilbud enn hva de har i dag, hvor svært mange må reise over lange avstander for å komme til et vinmonopolutsalg. Ved å åpne for salg av denne typen varer i dagligvareforretninger og i spesialforretninger vil folk kunne handle slike varer i sin lokale forretning, noe som vil medføre sparte ressurser både for den enkelte og for samfunnet generelt.

At nordmenn i de senere årene har lagt om sin drikkekultur til mer og mer å omfatte vin istedenfor brennevin må sees på som et positivt element og er også med på å ta bort noe av det som var intensjonen med å innføre vinmonopolordningen. Den reisevirksomheten som mange nordmenn nå foretar til utlandet er også med på å gi nordmenn en mer kontinental drikkekultur, noe som må være positivt sett fra myndighetenes synsvinkel. At nordmenn nå åpenbart er i stand til å håndtere en liberal alkoholpolitikk når de oppholder seg i utlandet skulle tyde på at de også vil være i stand til å gjøre det når de er hjemme i Norge. I tillegg vil en fjerning av vinmonopolordningen

være med på å styrke Norges omdømme i utlandet og blant utlendinger generelt ved at nok en meget særnorsk ordning blir fjernet.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

Stortinget ber Regjeringen å fremme forslag til nødvendige lovendringer slik at det blir tillatt å selge vin og sterkøl i dagligvareforretninger og i spesialforretninger.

12. februar 2002